

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕГУЛЯЦІЯ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

У статті визначено професійну саморегуляцію майбутніх юристів. Проаналізовано розмежування понять «правова рефлексія юриста» і «професійна рефлексія юриста». Охарактеризовано сучасні аспекти правової рефлексії: інтелектуальний, особистісний.

Саморегуляція як і рефлексія завжди залишаються важливими інструментами розвитку людини в усіх сферах життєдіяльності, сприяють досягненню високих результатів у професійній діяльності майбутніх юристів на етапі підготовки у закладах вищої освіти.

Мета статті – охарактеризувати професійну саморегуляцію у контексті формування правової рефлексії майбутніх юристів у закладах вищої освіти.

Методологія базується на сучасних положеннях педагогічної науки, психології і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення проблем «професійної саморегуляції» та «правової рефлексії» в процесі фахової підготовки майбутніх юристів спеціальності «Правознавство».

Наукова новизна. Визначено професійну саморегуляцію майбутніх юристів. Проаналізовано розмежування понять «правова рефлексія юриста» і «професійна рефлексія юриста». Охарактеризовано сучасні аспекти правової рефлексії: інтелектуальний, особистісний.

Висновки. 1. Визначено професійну саморегуляцію майбутніх юристів як інтегративну особистісну професійну характеристику майбутніх фахівців, яка передбачає усвідомлення ними своїх дій, почуттів, мотивів, свого становища та доцільну видозміну власної діяльності відповідно до вимог ситуації. 2. Поняття «правова рефлексія юриста» і «професійна рефлексія юриста» мають як спільні характеристики, так й особливості. 3. Професійна саморегуляція майбутніх юристів в контексті формування правової рефлексії майбутніх фахівців є особистісною професійною характеристикою, яка передбачає усвідомлення ними своїх дій, почуттів, мотивів, свого становища та доцільну видозміну власної діяльності відповідно до вимог ситуації та наявність психічних властивостей, які виражають оцінку особою свого ставлення до права взагалі.

Ключові слова: саморегуляція, професійна саморегуляція, майбутні юристи, правова рефлексія, заклади вищої освіти, професійна рефлексія юриста, аспекти рефлексії.

Постановка проблеми. Вітчизняними науковцями доведена необхідність підвищення рівня професійної підготовки юристів шляхом розвитку в студентів вишів саморегулятивних та рефлексивних здібностей. Дослідження сучасних науковців як вітчизняних, так й зарубіжних вважають, що одним з важливих психологічних чинників, які впливають на ефективність самостійної діяльності особистості, є здатність до саморегуляції [1; 3; 7]. За даними досліджень, студенти, котрі є часто схильними до дезадаптивних тенденцій, володіючи низьким рівнем саморегуляції одночасно мають високий рівень напруженості, а це ускладнює інтелектуальну працю, підвищує навантаження на зоровий апарат, психоемоційний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження правової рефлексії стало можливим завдяки загальнотеоретичним і методологічним науковим доробкам у сфері психології та педагогіки таких науковців, як К. А. Абульханова-Славська, С. В. Грищенко, А. В. Карпов. Важливими для дослідження є наукові публікації, присвячені проблемі модернізації, удосконаленню вищої юридичної освіти та формуванню професійно значущих якостей юриста (Н. В. Артикуца, І. І. Сенчака).

Мета статті – охарактеризувати професійну саморегуляцію у контексті формування правової рефлексії майбутніх юристів у закладах вищої освіти.

Методологія базується на сучасних положеннях педагогічної науки, психології і відображає взаємозв'язок методологічних підходів до вивчення проблем «професійної саморегуляції» та «правової рефлексії» в процесі фахової підготовки майбутніх юристів спеціальності «Правознавство».

Наукова новизна. Визначено професійну саморегуляцію майбутніх юристів. Проаналізовано розмежування понять «правова рефлексія юриста» і «професійна рефлексія юриста». Охарактеризовано сучасні аспекти правової рефлексії: інтелектуальний, особистісний.

Результати дослідження. Для нашого дослідження необхідно розглянути дефініції, які безпосередньо відносяться до проблеми професійної саморегуляції у контексті формування правової рефлексії майбутніх юристів у закладах вищої освіти. Зазначимо, що юридична діяльність фахівця передбачає самоуправління, прийняття оптимальних професійних рішень, тому доцільним є визначити професійну саморегуляцію майбутнього юриста (ПСМЮ) – як інтегративну особистісну професійну характеристику майбутнього юриста, яка передбачає усвідомлення ним своїх дій, почуттів, мотивів, свого становища та доцільну видозміну власної діяльності відповідно до вимог ситуації (сформульовано нами). Студентам юридичних спеціальностей особливо важливо формувати компоненти професійної саморегуляції.

Погоджуємося з твердженням науковців С. В. Грищенко та А. В. Карпова, що «правова рефлексія є індивідуальною формою прояву мислення та свідомості, а тому її специфіку необхідно досліджувати в інтелектуальному та особистісному аспектах мислення, які між собою тісно взаємопов'язані» [3; 4].

Також для нашого дослідження необхідно проаналізувати зміст понять «правова рефлексія юриста» і «професійна рефлексія юриста», оскільки правова рефлексія може бути повсякденною і професійною, а юрист володіє як професійною, так і повсякденною правовою рефлексією, адже він у житті не обмежується тільки професійними правовідносинами (за І. І. Сенчаком) [6, 8].

Вітчизняна дослідниця С. В. Грищенко вважає, що «саморегуляція відбувається упродовж життя під впливом соціального середовища, системи виховання, професійної та особистісно-рольової діяльності людини» [3, 129]. Також науковець доводить, що «існує методика саморегуляції студента, яка охоплює такі напрями: загальне поняття про саморегуляцію; зміст методики; перелік основних соціально-психологічних новоутворень студентів; педагогічні основи управління процесом саморегуляції студентів; практичні заходи специфічного призначення» [3, 129–130]. С. В. Грищенко доводить, що процес рефлексії тісно пов'язаний із саморегуляцією. Особливо важливою є спроба дослідити це в процесі фахової підготовки майбутніх юристів.

Зазначимо, що кількість науковців, які здійснюють дослідження різноманітних аспектів як професійної саморегуляції, так і правової рефлексії та її видів, щороку зростає. У зв'язку з дослідженнями рефлексії у багатьох сферах суспільного життя та різноманітних аспектах її прояву, важко виділити єдину концепцію, за допомогою якої на основі емпіричних досліджень можна було б створити цілісну модель рефлексивних процесів, оскільки комплексні дослідження рефлексивних механізмів у сфері правового мислення взагалі не проводилися. Тому розгляд та дослідження цього психологічного феномена в рамках педагогіки вищої школи є особливо актуальними [1; 2; 3; 7].

Вітчизняні та зарубіжні вчені пропонують різноманітні класифікації рефлексії та рефлексивних процесів, акцентуючи при цьому на критеріях визначення типів рефлексії. Однією з найбільш поширених концепцій дослідження рефлексії є вивчення її в чотирьох основних аспектах прояву: інтелектуальному та особистісному. На сьогодні ж актуальними залишаються подальші дослідження рефлексії у різних аспектах її прояву [1; 2].

Більшість дослідників зазначають, професійна саморегуляція та правова рефлексія взаємодоповнюються. Також доводять, що правова рефлексія в інтелектуальному аспекті – це «процес співвіднесення особою своїх знань про право і способу своєї діяльності, пов'язаної із застосуванням норм права, зі специфікою умов, за яких цю діяльність необхідно виконати». Правова рефлексія в особистісному аспекті – «процес переосмислення власної поведінки, пов'язаної з реалізацією норм права, вона є інструментом здійснення аналізу власної правосвідомості» [4]. Вважаємо, що правову рефлексію можна характеризувати як індивідуальну психічну властивість, а тому здатність особи до правової рефлексії можна набувати, розвивати, підвищувати її рівень. «Поєднання правової рефлексії як індивідуального психічного процесу і як індивідуальної психічної властивості особи формує особливий психічний стан, який виражає оцінку особою свого ставлення до права» [7, 54].

Існують підвиди професійної рефлексії юриста: науково-правова і практично-правова, а в структурі практично-правової рефлексії юриста – її підвиди за суб'єктом правової діяльності: рефлексія судді, слідчого, прокурора, адвоката; сферою практичної правової діяльності: судова, криміналістична рефлексія і т. ін. [5, 199].

Характеризуючи роль правової рефлексії, маємо констатувати, що вона є осмисленням, усвідомленням відомостей про норми права і факти правової дійсності. Правова рефлексія включає в себе процес заломлення спостережуваних даних правової дійсності крізь призму правосвідомості науковця і

вбудовування їх в існуючу правову парадигму. Погоджуємося з твердженням науковця І. І. Сенчака, що «правова рефлексія в поведінковому компоненті правосвідомості проявляється як в інтелектуальному, так і особистісному аспектах, оскільки правова поведінка особи передбачає осмислення наявної ситуації, визначення правомірності та протиправності майбутнього вчинку, формування готовності до правового вчинку» [5, 200; 6, 7].

Маємо зосередити увагу на тому, що при повсякденній правовій рефлексії зазвичай в основу механізмів рефлексування закладаються загальні орієнтири про застосування норм права, оскільки не так часто виникає потреба застосовувати у позаробочий час (у повсякденному житті) вузькопрофесійні вміння. Тому основа, на якій будуються механізми повсякденної правової рефлексії на думку автора, має більш загальний, формальний характер. За професійної правової рефлексії, як правило, відбувається змістовний аналіз ситуацій за якої необхідно прийняти певне рішення і вчинити конкретні дії для розв'язання проблемного завдання. Вирішення нового проблемного завдання можливо якщо в основу такого «рефлексування закладаються конкретні норми права, що мають відношення до даної ситуації відбувається рефлексія над існуючим професійним досвідом, змістовна переробка конкретно-визначених орієнтирів» [1; 2, 56].

Викладене дає підстави зробити висновки, що нині існує необхідність модернізації процесу підготовки майбутніх юристів шляхом впровадження в навчальні плани окремих фахових юридичних дисциплін, передусім тих, які спрямовані на ефективнішу їхню професійну підготовку.

Висновки. 1. Визначено професійну саморегуляцію майбутніх юристів як інтегративну особистісну професійну характеристику майбутніх фахівців, яка передбачає усвідомлення ними своїх дій, почуттів, мотивів, свого становища та доцільну видозміну власної діяльності відповідно до вимог ситуації. 2. Поняття «правова рефлексія юриста» і «професійна рефлексія юриста» мають як спільні характеристики, так й особливості. 3. Професійна саморегуляція майбутніх юристів в контексті формування правової рефлексії майбутніх фахівців є особистісною професійною характеристикою, яка передбачає усвідомлення ними своїх дій, почуттів, мотивів, свого становища й доцільну видозміну власної діяльності відповідно до вимог ситуації та наявність психічних властивостей, які виражають оцінку особою свого ставлення до права взагалі.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо впровадження в навчальні плани закладів вищої освіти окремих фахових юридичних дисциплін для більш успішної професійної саморегуляції в процесі підготовки майбутніх юристів.

References

1. Абульханова-Славская К. А. Проблема соотношения личности, индивидуальности, субъекта. *В кн.: Современная личность: Психологические исследования.* Москва: ИП РАН, 2012. С. 17–35.
Abulkhanova-Slavskaya, K. A. (2012). Problema sootnosheniya lichnosti, individualnosti, subekta [The problem of correlation of personality, individuality, subject]. V knige: *Sovremennaya lichnost: Psikhologicheskie issledovaniya – Modern personality: Psychological research.* Moskva, Rossiya: IP RAN, 17–35.
2. Артикуца Н. В. Методичний інструментарій юридичного термінознавства. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2012. Т. 129. С. 53–59.
Artykuca, N. V. (2012). Metodychnyj instrumentarij jurydychnogho terminoznavstva [Methodical tools of legal terminology]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Jurydychni nauky – NaUKMA Scientific Notes. Law.* 129, 53–59.
3. Грищенко С. В. Самовдосконалення особистості: монографія. Чернігів: Видавництво «Десна Поліграф», 2019. 192 с.
Hryshchenko, S. V. (2019). Samovdoskonalennja osobystosti [Self-improvement of the personality]: monoghrafija [a monograph]. Chernihiv, Ukraïna: Vydavnytstvo «Desna Polighraf».
4. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. Москва: Ин-т психологии РАН, 2004. 424 с.
Karpov, A. V. (2004). Psikhologiya refleksivnykh mekhanizmov deyatelnosti [Psychology of reflexive mechanisms of activity]. Moskva, Rossiya: Institut psikhologii RAN.
5. Кузьменко Д. О. Правова рефлексія як складова саморегуляції в професійній підготовці юристів. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право.* № 2 (2). 2017. С. 198–203.
Kuzjmenko, D. O. (2017). Pravova refleksija jak skladova samoreghuljaciji v profesijnij pidghotovci jurystiv [Legal reflection as a component of self-regulation in the professional training of lawyers]. *Naukovyj visnyk Sivershshyny. Serija: Pravo – Scientific Bulletin of the Sivershchyna. Series: Law,* 2 (2), 198–203.
6. Сенчак І. І. Роль правової рефлексії у формуванні інтелектуальної культури юриста. *Соціально-психологічні проблеми пострадянських перетворень : регіональна конф. (Острозь, 28 трав. 2004 р.).* Острозь, 2004. С. 7–8.

Senchak, I. I. (2004). Rolj pravovoji refleksiji u formuvanni intelektualjnoji kuljturny jurysta [The role of legal reflection in the formation of a lawyer's intellectual culture]. *Socialjno-psykhologhichni problemy postradjansjkykh peretvorenj : reghionaljna konf. (Ostrogh, 28 trav. 2004 r.) – Socio-psychological problems of post-Soviet transformations: regional conf. (Ostrog, May 28, 2004)*, Ostrogh, Ukraijna, 7–8.

7. Сенчак І. І. Формування правової рефлексії майбутнього юриста на етапі підготовки у вищому навчальному закладі : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. 19.00.06 – юридична психологія. Київ, 2013. 17 с.

Senchak, I. I. (2013). Formuvannja pravovoji refleksiji majbutnjogho jurysta na etapi pidghotovky u vyshhomu navchaljnomu zakladi [Formation of Legal Reflection of the Future Lawyer at the Preparatory Stage in Higher Education] : avtoreferat dysertaciji na zdobuttja naukovogho stupenja kandydata jurydychnykh nauk – [the dissertation author's abstract for the candidate's degree in la] 19.00.06 – jurydychna psykhologhija. Kyjiv, Ukraijna.

Kuzmenko D.

ORCID_0000-0002-5803-1008

Postgraduate of the Department of Social Work
and Educational and Pedagogical Sciences,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: kdo79@ukr.net

PROFESSIONAL SELF-REGULATION IN THE CONTEXT OF FORMATION OF LEGAL REFLECTION OF FUTURE LAWS

The article defines the professional self-regulation of future lawyers. The differences between the concepts of «legal reflection» of the lawyer and «professional reflection» of the lawyer are analyzed. Modern aspects of legal reflection are characterized: intellectual, personal.

Self-regulation as well as reflection always remain important tools for human development in all spheres of life, contributing to the achievement of high results in the professional activity of future lawyers at the stage of training in higher education institutions.

***The purpose** of the article is to characterize professional self-regulation in the context of forming a legal reflection of future lawyers in higher education institutions.*

***The methodology** is based on the current provisions of pedagogical science, psychology and reflects the interrelation of methodological approaches to the study of problems of «professional self-regulation» and «legal reflection» in the process of professional training of future lawyers in the specialty «Law».*

***Scientific novelty.** The professional self-regulation of future lawyers has been determined. The differences between the concepts of «legal reflection of the lawyer» and «professional reflection of the lawyer» are analyzed. Modern aspects of legal reflection are characterized: intellectual, personal.*

***Conclusions.** 1. The professional self-regulation of future lawyers is defined as an integrative personal professional characteristic of future professionals, which provides for their awareness of their actions, feelings, motives, their position and appropriate modification of their own activity according to the requirements of the situation. 2. The concepts of «legal reflection of the lawyer» and «professional reflection of the lawyer» have both common characteristics and peculiarities. 3. Professional self-regulation of future lawyers in the context of the formation of legal reflection of future professionals is a personal professional characteristic, which involves their awareness of their actions, feelings, motives, their position and appropriate modification of their own activities according to the requirements of the situation and the presence of psychic properties that express their personality. attitude to law in general.*

***Keywords:** self-regulation, professional self-regulation, future lawyers, legal reflection, institutions of higher education, professional reflection of the lawyer, aspects of reflection.*

Стаття надійшла до редакції: 16.10.2019

Рецензент: С. Грищенко – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка